Vliv vstupu České republiky do Evropské unie na dovoz cukru

IMPACT OF CZECH REPUBLIC ACCESSION TO EUROPEAN UNION ON SUGAR IMPORTS

Kamila Veselá – Česká zemědělská univerzita v Praze

Spotřeba i produkce cukru v Česku má dlouholetou tradici. V meziválečném období se z českých zemí stala dokonce cukrovarnická velmoc. Také české strojírny patřily ke světové špičce ve výrobě zařízení pro cukrovary i dodávkách celých cukrovarů. Tento trend zastavila až druhá světová válka (1). V následujícím období se cukerní sektor musel podřídit politické situaci. Podstatnou byla poválečná separace zemí východního bloku, díky níž se tuzemským podnikům nedostávaly technologické novinky (2). To se projevilo v klesající produktivitě a efektivitě českých cukrovarů, jejich snižující se výnosnosti, projevila se zároveň i snižující se cukernatost řepy. Obtíže také působily i komplikace v dodávkách řepy do cukrovarů, které se často vymykaly plánům, řepa se někdy dostávala do cukrovarů velmi znečištěná (3). V 70. letech 20. století byly největšími importéry cukru zejména vyspělé ekonomiky jako Spojené státy americké, Japonsko nebo Kanada. Proto česká orientace na export do Sovětského svazu nebyla pro českou ekonomiku šťastná. Převažovala zde velmi nízká cenová elasticita, a tak změna ceny cukru nevyvolala často žádnou změnu poptávaného množství cukru (a to ani dováženého), hospodářství bylo plánované a řízeno direktivně. Postupně, jak se světový trh s cukrem vyvíjel, hlavními odběrateli se staly spíše rozvojové země s vyšší cenovou elasticitou (4).

V současnosti je pochopitelně pro Česko primárním trhem (ať již z hlediska dovozu, tak i vývozu cukru) Evropská unie. Ta v roce 2006 provedla radikální restrukturalizaci cukerního sektoru, která vedla k poklesu výroby cukru a likvidaci řady cukrovarů (5), v roce 2017 pak došlo k liberalizaci trhu EU a zrušení produkčních kvót. Cukrovarnictví EU je dnes soustředěno do 18 členských zemí. Změny, které EU prováděla, měly dopad zejména na koncentraci trhů (6) a zvyšování konkurenceschopnosti pomocí realizace úspor z rozsahu (7, 8). Sklon ke koncentraci trhů není zjevný pouze v Evropské unii, ale lze jej pozorovat i v dalších zemích mimo EU (9, 10). Koncentrací výrobců cukru v Evropě se zabývala také Benešová et al. (11).

Cílem článku je provést zhodnocení vývoje dovozu cukru do Česka za období 1999–2019 se zaměřením se na dopad vstupu České republiky do Evropské unie v roce 2004 na trh s cukrem a jeho dovoz. Článek si klade za cíl odpovědět na otázku, zda vstup do EU ovlivnil dovoz cukru do Česka a jeho výši.

Metodika a zdroje dat

Teoretická východiska článku byla zpracována pomocí analýzy a následné syntézy sekundárních zdrojů. Základní použitou metodou bylo zkoumání dokumentů, zejména vědeckých článků a odborných publikací. Výzkum je založen na sekundárních datech Českého statistického úřadu (12). Pro tyto účely byly analyzovány časové řady dovozu cukru v členění dle zemí za období 1999–2019. Při analýze byl stanoven mezník – rok 2004 z důvodu vstupu České republiky do Evropské unie dne 1. 5. 2004. Při analýze časových řad byly použity metody zkoumání vývoje absolutních hodnot, relativních hodnot (procentních změn), trendu a zejména sledování struktury dovozu dle jednotlivých zemí. V první fázi je analyzován vývoj celkového dovozu cukru do Česka, je zjišťována trendová funkce s nejvyšší hodnotou spolehlivosti pomocí metody nejmenších čtverců (13) a zkoumány případné odlišnosti v chování funkce v období před a po vstupu České republiky do Evropské unie. V druhé fázi je analyzována struktura dovozu cukru podle zemí, ze kterých se k nám cukr dováží, a to prostřednictvím jejich procentuálního zastoupení na celkovém dovozu cukru, a to opět v období před i po vstupu České republiky do Evropské unie.

Obr. 1. Dovoz cukru do České republiky

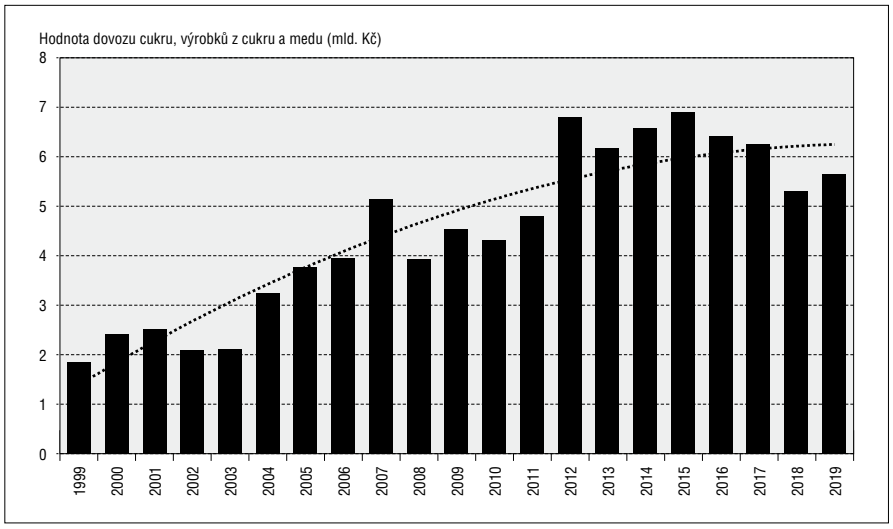

Pramen: vlastní zpracování na základě dat ČSÚ, 2020 (12)

Tab. I. Největší exportéři cukru do České republiky

Pořadí	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
1	Slovensko	Slovensko	Německo	Německo	Německo	Slovensko	Slovensko
2	Polsko	Polsko	Slovensko	Slovensko	Slovensko	Německo	Německo
3	Německo	Německo	Polsko	Nizozemsko	Polsko	Polsko	Španělsko
4	Spojené království	Španělsko	Nizozemsko	Polsko	Španělsko	Španělsko	Nizozemsko
5	Francie	Spojené království	Španělsko	Rakousko	Rakousko	Nizozemsko	Polsko
Pořadí	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**
1	Slovensko	Slovensko	Německo	Slovensko	Slovensko	Slovensko	Slovensko
2	Německo	Německo	Slovensko	Německo	Německo	Německo	Polsko
3	Polsko	Polsko	Polsko	Maďarsko	Polsko	Polsko	Německo
4	Belgie	Maďarsko	Maďarsko	Polsko	Maďarsko	Maďarsko	Rakousko
5	Španělsko	Nizozemsko	Rakousko	Rakousko	Rakousko	Rakousko	Maďarsko
Pořadí	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**
1	Slovensko	Slovensko	Německo	Německo	Německo	Německo	Německo
2	Polsko	Německo	Slovensko	Slovensko	Slovensko	Slovensko	Slovensko
3	Německo	Maďarsko	Polsko	Polsko	Polsko	Maďarsko	Maďarsko
4	Maďarsko	Polsko	Maďarsko	Maďarsko	Maďarsko	Polsko	Polsko
5	Rakousko	Rakousko	Rakousko	Nizozemsko	Nizozemsko	Rakousko	Francie

Pramen: vlastní zpracování na základě dat ČSÚ, 2020 (12)

Výsledky a diskuse

Trh s cukrem má v Česku dlouhou tradici a vykazuje stabilní trend spotřeby i produkce. Po roce 1989, kdy se trh České republiky otevřel zahraniční směně, rostl i zahraniční obchod s cukrem. Od té doby lze pozorovat jednoznačný rostoucí trend dovozu cukru. Obr. 1. zachycuje dovoz cukru do České republiky, graf vychází z hodnot dovozu „cukru, výrobků z cukru a medu“ (nomenklatura zboží SITC3, kód zboží 06) Českého statistického úřadu.

Průměrné roční tempo růstu dovozu cukru činí 7,4 %. Spojnice trendu dovozní poptávkové funkce je:

$$y = -10\,974 \cdot x^2 + 485\,187 \cdot x + 915\,669 \quad ,$$

při hodnotě spolehlivosti 0,8488. Od roku 1999, kdy dovoz cukru činil 1 852 624 tis. Kč, což odpovídalo 130,9 mil. kg, dovoz cukru vzrostl na 5 661 607 tis. Kč, tedy 371,8 mil. kg. To odpovídá nárůstu o 306 %. Je-li časová řada rozdělena milníkem vstupu České republiky do Evropské unie, tedy rokem 2004, pak lze porovnat charakteristické rysy vývoje dovozu před vstupem Česka do EU a po jeho vstupu. Dovoz cukru do roku 2004 rostl průměrně ročním tempem 14,6 %, po roce 2004 pak meziroční tempo růstu dovozu cukru činí pouhých 4,9 %. To ostatně prokazuje i konkávní rostoucí tvar trendové funkce. Tento fakt není ani tak způsobem poklesem světové produkce cukru nebo jeho spotřeby, ale tím, že po roce 1989 díky otevření naší země zahraniční směně došlo k růstu zájmu o zahraniční zboží obecně, u cukru měla vliv i míra ochrany tuzemského trhu.

Nejsilnější postavení mezi zeměmi, od kterých cukr dovážíme si udržuje Slovenská republika, která si s výjimkou několika let, kdy jí vystřídalo Německo, udržuje první místo (tab. I.). Podíl dovozu cukru ze Slovenska na celkovém dovozu cukru činí okolo 22,5 %. Významný rozdíl nenastal ani po vstupu České a Slovenské republiky do Evropské unie. Před rokem 2004 činil průměrný dovoz cukru ze Slovenska 22,5 % celkového dovozu cukru, po vstupu do EU to bylo 22,7 %. Druhou pozici mezi zeměmi, odkud dovážíme cukr, si udržuje Německo, které se před rokem 2004 na celkovém dovozu cukru do Česka podílelo 23,9 %, po roce 2004 pak 18 %. Stabilní třetí pozici jako země dovážející do naší republiky cukr zastává Polsko, které se v obou sledovaných obdobích na celkovém dovozu cukru do Česka podílelo 11–12 % (resp. 12,2 % v období 1999–2004 a 11,1 % v období 2005–2019). Specifickou koncentraci českého a polského trhu s cukrem popsal např. Smutka et al. (14). Uvedené tři země se dlouhodobě na dovozu cukru do České republiky podílejí 50–60 % z celkového dovozu cukru (obr. 2.).

I přes to, že Slovensko, Polsko a Německo si jednoznačně za celé sledované období udržují dominantní postavení a podílejí se nejvíce na dovozu cukru do Česka, je rovněž patrný trend pomalého poklesu jejich podílu na celkovém dovozu. To je dáno zejména rostoucí „rozmanitostí“ dovozu i ze zemí, ze kterých Česko dříve nedováželo cukr vůbec, nebo minimálně. Proto např. v roce 2019 evidujeme dovoz cukru Lucemburska, Nepálu, Bangladéše, Gruzie, Kyrgyzstánu nebo Kuby. Ostatně Kuba na konci 19. století produkovala přes 27,2 % světové produkce cukru a má tak jako cukrovarnická země velmi dlouhou tradici (15). Za pozornost navíc stojí vývoj dovozu cukru z Číny.

Obr. 2. Hodnota dovozu od třech zemí dominujících dovozu cukru do ČR

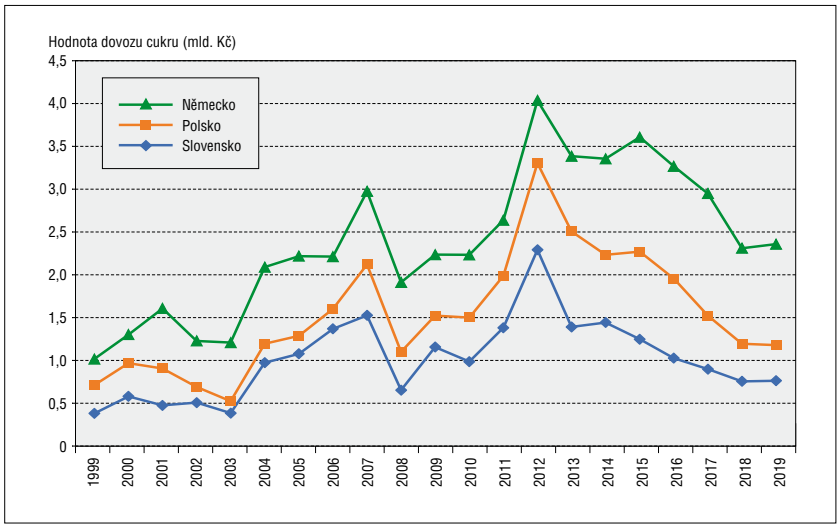

Pramen: vlastní zpracování na základě dat ČSÚ, 2020 (12)

Obr. 3. Vývoj dovozu cukru z Číny

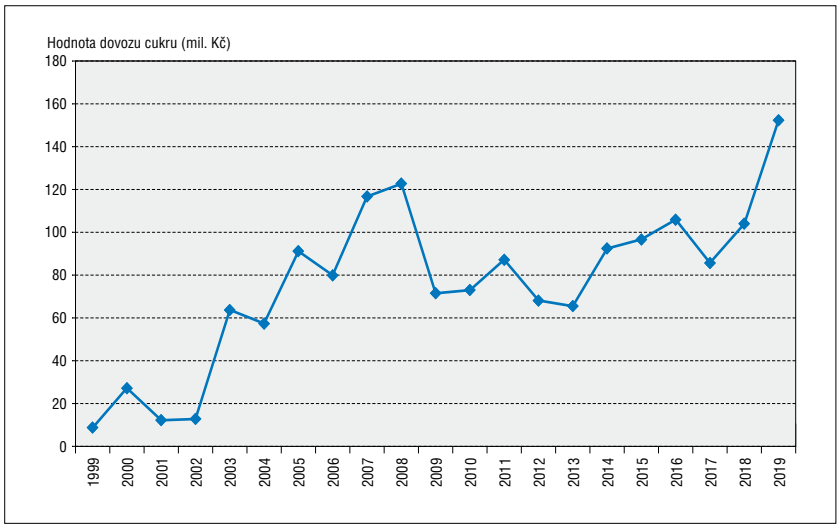

Pramen: vlastní zpracování na základě dat ČSÚ, 2020 (12)

Dlouhodobě pozitivní vztahy mezi Českou republikou a Čínskou lidovou republikou, rostoucí zájem obou zemí o budování a rozšiřování vzájemného obchodu se projevují i na trhu s cukrem. Proto lze pozorovat rostoucí trend dovozu cukru z Číny (obr. 3.). Ten se za posledních 20 let vzrostl na 1 732 %, neboť v roce 1999 měl dovoz cukru hodnotu 8,8 mil. Kč, v roce 2019 pak již 152,4 mil. Kč. Průměrný meziroční růst hodnoty dovozu cukru z Číny tak činí 35,1 %.

Závěr

Trh s cukrem má na našem území dlouhou historii. V devadesátých letech 20. století, po otevření hranic byl náš trh otevřen zahraniční konkurenci a došlo k růstu dovozů cukru. Funkce dovozní poptávky vykazuje v celém sledovaném období růst s průměrným meziročním přírůstkem 7,4 %. Před vstupem do Evropské unie dovozní poptávka rostla průměrně o 14,6 % ročně, od roku 2005 o průměrně 4,9 % ročně. Statistiky rovněž prokazují, že i když si své dominantní postavení v dovozu cukru do České republiky udržuje Slovensko, Polsko a Německo, roste v posledních 15 letech zejména „pestrost“ dovozu i z jiných, vzdálenějších zemí světa.

Souhrn

Česká republika, jako členská země Evropské unie, je součástí vnitřního trhu Evropské unie, a tak pochopitelně podléhá opatřením a stanoviskům EU. V minulosti Evropská unie realizovala opatření s cílem restrukturalizovat evropský trh s cukrem, zvýšit produktivitu i výnosnost evropského cukrovarnictví. Český trh s cukrem je zásoben jak z vlastních zdrojů, vlastní produkce, tak z dovozu. Cílem článku bylo analyzovat dovozní poptávku po cukru s důrazem na její změny související se vstupem České republiky do Evropské unie. I když dovoz cukru rostl před vstupem do EU i po vstupu ČR do EU, tempo růstu dovozní poptávky kleslo. Rovněž se na dovozu cukru projevují strukturální změny, a tak i když dlouhodobě dovozní poptávku z 50 % uspokojují tři země, roste i dovoz z méně tradičních a vzdálených destinací.

Klíčová slova: cukr, Česká republika, dovoz, Evropská unie, zahraniční obchod.

Literatura

1. Bartošek, J.: Výstavba českých cukrovarů ve světě v druhé polovině dvacátého století. Jak jsem ji viděl a prožil jako přímý účastník. In *Cukrovarnictví, cukrovary a cukrovarníci: fenomén českého hospodářství v 19. a 20. století*. Praha: NZM, Prameny a studie, 47, 2011, s. 553–773, ISBN: 978-80-86874-36-4.
2. Bavorová, M.: Influence of policy measures on the competitiveness of the sugar industry in the Czech republic. *Agricult. Econ.*, 49, 2003, s. 266–274, [online] https://www.agriculturejournals.cz/publicFiles/59373.pdf.
3. Duffek, K.: Zamyšlení: Český cukrovarnický průmysl – historie a současnost. In *Cukrovarnictví, cukrovary a cukrovarníci*. Praha: NZM, Prameny a studie, 47, 2011, s. 24–31.
4. Hannah, A. C.: *The World Sugar Market and Reform*. Fiji/FAO Asia Pacific Sugar Conference, 1997, [online] http://www.fao.org/3/x0513e/x0513e09.htm, cit. 12. 9. 2020.
5. Bruhns, J.: The reform of the EU sugar regime and its effects on the industry. *Sugar Journal*, 71, 2009 (11), s. 13–16.
6. Maitah, M. et al.: European Sugar Production and its Control in the World Market. *Sugar Tech*, 18, 2016 (3), s. 236–241.
7. *Sugar Policy Reform in the European Union and in World Sugar Markets*. Paris: OECD Publishing, 2007.
8. Dobson, P. W.; Waterson, M.; Davies, S. W.: The patterns and implications of increasing concentration in European food retailing. *J. Agric. Econ.*, 54, 2003 (1), s. 111–125.
9. Siqueira, P.; Assis Shikida, P. F.; Cardoso, B. F.: Impact of mergers and acquisitions on the performance of the sugar and alcohol industry in Brazil. *Rivista di Econ. Agra.*, 52, 2017, s. 151–171.
10. Blažková, I.: Convergence of Market Concentration: Evidence from Czech Food Processing Sectors. *AGRIS on-line Pap. Econ. Inform.*, 8, 2016 (4), s. 25–36.

11. Benešová, I. et al.: European Sugar Market – Impact of Quota System. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 63, 2015, s. 1825–1838.
12. ČSÚ. 2020, [online] https://www.czso.cz, cit. 10. 9. 2020.
13. Hendl, J.: *Kvalitativní výzkum*. Praha, 2012, ISBN: 978-80-262-0219-6.
14. Smutka, L. et al.: Polish Sugar Industry Development. *AGRIS on-line Pap. Econ. Inform.*, 10, 2018, s. 71–90.
15. Opatrný, J.: *Kuba. Stručná historie států*. Praha: Libri, 2017, 196 s.

Veselá K.: Impact of Czech Republic Accession to European Union on Sugar Imports

The Czech Republic, as a member state of the European Union, is part of the common European market and as such is subject to EU measures and positions. In the last years the European Union made some decisions with a view to restructuring the European sugar market and increasing the productivity and profitability of the European sugar industry. The Czech sugar market is supplied from its own resources and also from imports. The aim of this paper is to analyse the import demand for sugar with an emphasis on its changes related to the accession of the Czech Republic to the European Union. Although sugar imports increased before the year 2004 and after this time as well, the growth rate of import demand decreased. Structural changes also reflect on the import of sugar and, even though 50% of the operational demand is met by three countries in the long run, import from less traditional and remote destinations is growing.

Key words: sugar, Czech Republic, import, European Union, foreign trade.

Kontaktní adresa – Contact address:

Ing. Kamila Veselá, Ph.D., Česká zemědělská univerzita, Katedra ekonomických teorií, Provozně ekonomická fakulta, Kamýcká 129, 165 21 Praha 6 – Suchdol, Česká republika, e-mail: veselakamila@pef.czu.cz